

Redactioneel

De NSB, het NHM en de fiets – dat zijn de hoofdonderwerpen van deze aflevering van de *BMGN*. Onder de titel ‘Nieuwe geschiedschrijving van de collaboratie’ presenteren jonge historici de resultaten van hun onderzoek over NSB-ers en verwante collaborateurs tijdens de Duitse bezetting. In hun inleiding op dit themadeel van drie artikelen leggen de redacteurs Ido de Haan en Peter Romijn uit hoe in de Nederlandse en Belgische geschiedschrijving van de collaboratie tot nu toe de ‘inquisitoriale modus’ en ‘politieke veroordeling’ domineerden. Sinds kort is er evenwel sprake van een nieuwe benadering, waarin de maatschappelijke context meer aandacht krijgt. Collaboratie wordt minder als een pathologisch verschijnsel dan als een vorm van sociaal gedrag bestudeerd. Josje Damsma en Erik Schumacher vonden in hun studie van Amsterdamse NSB’ers dat er een scala aan motieven voor collaboratie bestond. Naast opportunisme en de frustratie van sociaal gedeclasserdeerden speelden ook ideologische motieven een rol. Een conclusie die Robby Van Eetvelde op grond van zijn onderzoek naar de motieven van Vlaamse helpers van de Duitse politieke politie in bezet België kan delen. Aan de hand van een onderzoek naar ‘brieven à décharge’ die na de oorlog ten behoeve van voormalige collaborateurs werden geschreven maakt Helen Grevers duidelijk dat collaboratie niet onvermijdelijk leidde tot onherstelbare scheuren in het sociale weefsel van de samenleving.

De rubriek ‘Forum’ is deze keer gewijd aan het Nationaal Historisch Museum, dat dit voorjaar de politieke gemoederen in Nederland hevig beroerde. Waar de politici vooral druk over maakten, waren kwesties als de locatie en de verhouding tussen chronologische en thematische presentatie. Een echte inhoudelijke discussie vond niet plaats. Het KNHG organiseerde daarom op 26 juni jl. een publieksdebat over het NHM in de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag, waar vakhistorici en de directeurs van het museum aan het woord kwamen en studenten geschiedenis presentaties gaven over hun ‘ideale museumzaal’ en over wat het NHM zou kunnen leren van andere musea. De sprekers namen zowel de N van Nationaal, de H van Historisch als de M van Museum onder de loep. De door de directie van het NHM gelanceerde indeling van de Nederlandse geschiedenis in vijf ‘werelden’ – ik en wij, land en water, rijk en arm, oorlog en vrede, lichaam en geest – werd hierbij globaal als uitgangspunt genomen. De bewerkte versies van de lezingen van Niek van Sas, Paul van de Laar, Maria Grever, Petra Groen en Petra van Dam vindt U in de rubriek Forum terug. Het laatste woord is daarmee natuurlijk nog niet geschreven. De redactie ziet inhoudelijke reacties graag tegemoet.

Eén van de ideale zalen die een studente geschiedenis voor het NHM eerder had ontworpen, was een ‘fietszaal’. De fiets is een ding dat in Nederland als nationaal cultuurobject wordt gekoesterd maar door Nederlandse historici als onderzoeksobject nauwelijks een blik waardig wordt gekeurd. Ten onrechte, zo betogen Manuel Stoffers en Harry Oosterhuis in een grondig reviewartikel aan de hand van vooral buitenlandse studies.

De inleiding tot het themadeel over collaboratie is de laatste bijdrage die Ido de Haan als redactielid van dit tijdschrift heeft geschreven. Hij heeft deze zomer na ruim zes dienstjaren afscheid genomen. Wij danken hem van harte voor de gedrevenheid waarmee hij zijn lidmaatschap heeft vervuld. Menig auteur heeft van zijn kritische en stimulerende opmerkingen geprofiteerd en ook als auteur was Ido in deze periode zeer actief voor de *BMGN*. Dat laatste zal hij zo hoopt de redactie ook in de toekomst blijven. Als opvolger van Ido de Haan is per 1 september James Kennedy tot de redactie toegetreden. James Kennedy is hoogleraar Nederlandse Geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam, en als historicus een actieve deelnemer aan het publieke debat over actuele kwesties. De redactie is blij hem in haar rangen te kunnen verwelkomen.

Namens de redactie,
Karel Davids

Nieuwe geschiedschrijving van de collaboratie

Introductie bij het thema

IDO DE HAAN EN PETER ROMIJN

A New Historiography of the Collaboration

In this issue, four young historians present the results of their original research on National-Socialist collaboration during the German occupation of the Netherlands and Belgium. The authors take issue with some of the more traditional representations in the historiography of the collaboration and collaborators as moral, political and criminal deviationists per se. They analyze the motives of the Dutch and Belgian National Socialists, the dynamics of their political activism, and the interaction with their social environments.

In dit nummer van de *Bijdragen* presenteren vier jonge onderzoekers hun bevindingen over de geschiedenis van de collaboratie met het nationaal-socialistische bezettingsbewind in Nederland en België. Zij geven daarmee een eerste proeve van nieuwe benaderingen van dit onderdeel van de recente geschiedenis. Een dergelijke historiografische vernieuwing is op zich niet opmerkelijk: de geschiedschrijving bestaat bij de gratie van de herziening van de historische canon. Opvallender zijn het ongemakkelijke gevoel dat vernieuwingen juist op dit terrein teweeg brengen en de moeite en tijd die het kost om ze tot stand te brengen.

De geschiedschrijving over de groepen die met het nationaal-socialisme sympathiseerden of collaboreerden kende tot voor kort in hoofdlijnen weinig variatie en dynamiek. Zij weerspiegelde de nederlaag van het nationaal-socialisme in 1945. Lange tijd domineerden de inquisitoriale modus en politieke veroordeling. Het gedrag van nazi-sympathisanten en -collaboreurs werd zeker in Nederland gezien als een afwijking van de norm van beschaafd en democratisch burgerschap, die om te beginnen veroordeeld moest worden en vervolgens verklaard werd uit bijzondere en criminogene omstandigheden. Bezien vanuit het perspectief van de samenlevingen die door de nazistische terreur waren getroffen, was een dergelijke benadering niet vreemd. De bestraffing van de misdaden begaan onder de vlag van Hitlers 'Derde Rijk' in Europa bepaalde de herinnering en de geschiedschrijving van de collaboratie. Het ging er in de eerste plaats om de werking van het stelsel te doorgronden, om zo de verantwoordelijkheden van de afzonderlijke daders vast te kunnen stellen. Pas in het afgelopen decennium is het pleidooi doorgedrongen om de collaboratie en haar bestraffing te onderzoeken in het bredere kader van de sociale en politieke geschiedenis van de twintigste eeuw.¹

¹ Istvan Deak, Jan T. Gross en Tony Judt, *The Politics of Retribution in Europe. World War II and its Aftermath* (Princeton 2000).